
PODZEMNÍ UNIVERZITA BOHEMISTIKY
Krátká vzpomínka na působení prof. Sticha
v rámci projektu večerní univerzity bohemistiky
v letech 1988–1991

JANA HRADILKOVÁ

THE UNDERGROUND UNIVERSITY
OF CZECH LANGUAGE AND LITERATURE

The unique project of the Underground University of Czech Language and Literature was established in September 1988. It provided a normal educational institution for both teachers and students who could not study or teach during the late normalization period in Czechoslovakia. Its organizers – professors who were not allowed to do their profession – designed a regular university curriculum promoting regular university standards for students. It was the first independent, parallel university of its kind in Czech modern history.

As its direct student-participant, I experienced this type of education, which has, among others, opened new, alternative doors to knowledge about language, history and literature to which I have always felt essentially attached. There, I became familiar with key aspects of the educational process which I consider to be the elementary condition for sustaining the quality of education: both students and professors created the space for the non-ideological, dialogical reflection of the culture and society we live in. For me, the period spent studying at this university meant the first and most important demonstration of freedom and authenticity, and unique training in critical thinking within a diversity of perspectives.

Key words: the Underground University of Czech language and literature, the late Normalization period, critical thinking

Klíčová slova: Podzemní univerzita bohemistiky, pozdní normalizace, kritické myšlení

Navzdory tomu, že se pokládám za tvrdohlavě celoživotního autodidakta, otázka přístupu k institucionální vzdělanosti se mi jeví vyzývavou v každé době i v každém společenství. Jako matka srovnávám svoje možnosti a vklady okolností s těmi, kterými prošly moje dnes už dospělé děti. Moje vzdělání nad vodou držely v klíčových a tvrdě normalizačních letech knihy a domácí knihovny – základy ke schopnostem orientace jsem čerpala postupně z Dumase, Foglara, Sienkiewiczze, sester Brönteových, Jane Austenové, Shakespeara, Poea..., posléze Nerudy, Světlé, Demla, Holana, Halase, samizdatové produkce... Potřeba sebevzdělání byla spojena takřka výhradně s četbou a rostla ovšem z okolností, které moje děti prakticky nepoznaly. To hlavní, co jako rodič a dnes i pedagog mohu předat, je přístup ke vzdělávacímu procesu, jehož úkolem je vnímat a zpracovávat informaci

v celosti zpřítomněného příběhu, otevírat nové souvislosti a vztahy, v nichž se může odehrát objevný rozhovor, nabídka různočtení světa, kultivace schopnosti rozlišení, nekončící proces tvoření vlastní mapy, která člověka vede na trase já–svět, svět–já.

Během studia v podzemí se přihodilo něco zásadního a o tom dosud často přemýšlím vždy, když uvažuji nebo diskutuji o optimální podobě institucionalizovaného školství. To, co jsem tam v relativně krátké době prožila, bylo velice překvapivé a nikdy předtím ani potom neuskutečněné. Dodneška si ale myslím, že i když unikátnost tohoto studia byla do rozhodující míry dána okolnostmi, přesto je to něco, co se tam odehrálo, přenosné a uskutečnitelné.

Celkově si tedy vzpomínku na projekt večerní školy bohemistiky uctivě pěstuji jako vytrvalou bylinu, prorůstající časem i prostorem. Byl to pokus o svébytnou instituci, vyvěrající z čisté potřeby dávat a sdílet. Bylo to zjevení normality ve světě, který jsem nepovažovala za normální. Intenzita radosti, kterou může přinášet studium, byla ohromujícím překvapením. Plný význam toho, co jsme zažili, nám všem docházel postupně...

Normalita v normalizaci

Nastoupila jsem do studia někdy dva měsíce po jeho zahájení, v listopadu 1988. Když se ta možnost objevila, skočila jsem po ní zcela bez rozmyšlení, protože jsem v té době věděla už zcela jistě, že je to pro mne jediná šance, jak studovat to, co studovat skutečně chci; tušila jsem, že i kdyby mne nakrásně kdy přijali na Filosofickou fakultu, kam jsem v první půli osmdesátých let dělala přijímačky takřka každý rok, nejspíš bych na ní nevydržela. Ostatně – zas až tolik mi oficiální studium nescházelo, nakonec jsem našla způsob, jak docházet na přednášky a semináře, které mne zajímají. Bylo to zvláštní, stačilo se buď přihlásit na mimořádné studium, opravňující ke vstupu do přednáškových místností, anebo se prostě domluvit s vyučujícím. Vzpomínám na důvěrně známou atmosféru chodeb filosofické fakulty, kde jsem studovala nástěnky s vypsány programy přednášek a seminářů. Připadala jsem si rafinovaně jako liška na vinici. Takto jsem se dostala i do Kruhu přátel českého jazyka, kde mi při jakési březinovské disputaci pošeptal Jáchym Topol, že tu jsou ještě i jiné možnosti, jak se zanořit do češtiny. Naznačil, oč se jedná – pět pražských bohemistů a jeden historik, všichni režimem postupně zbaveni možnosti vykonávat své povolání, se rozhodlo založit a provozovat vlastní univerzitní studium a věnovat se v něm kultivaci mladých lidí, aktivních v undergroundu. Zavolala jsem na číslo, které mi Jáchym dal, a dovolala jsem se básníkovi a literárnímu vědci Miroslavu Červenkov, který mi jednoduše řekl: přijďte. Musím říct, že mne přímočarost a rychlost tohoto přijímacího řízení zcela ohromila.

Studijní kruh

Koncentrace k výuce není jen otázkou času, ale i osobního zaměření, niterné hierarchizace úkolů, kterou si tito stateční, osudy své země aktivně a tíživě prožívající lidé ve své činnosti vytvářejí. (Červenka, M. *Hodnocení prvního roku*. Zdroj: Libri prohibiti, složka Podzemí univerzity)

V prvním školním roce – od září 1988 – nás nastoupilo 24, scházeli jsme se na 4 hodiny týdně v baptistické modlitebně v ulici Na Topolce. V kruhu posluchačů jsem poznala jednak pár nových, výrazných typů lidí, ale bylo tam i pár dobrých přátel a známých. Dohromady i s profesory jsme tvořili neobyčejně pestré společenství. Vážnost podniku, která byla velice často zdůrazňována, jako by byla kompenzována atmosférou hravosti. Byla v tom nutná míra konspirace, ale i humoru, protože konec osmdesátých let měl svým způsobem velice nabitou atmosféru, která skýtala spoustu tvůrčích možností. Náš studijní kruh, který se postupně dosti proměňoval, byl spojený sdílením právě tohoto pocitu, navíc zvědavostí a radostí z toho, že se nám někdo takto důkladně a seriózně věnuje. Zároveň se nad námi ovšem zpočátku vznášel společný a nevyslovený pocit neskutečna, trvalo nějakou dobu, než jsme si zvykli na to, že nás v této zvláštní sestavě někdo pokládá za skutečné studenty a podle toho se k nám i chová, vyžaduje přesně to, co po studentech vyžaduje řádná vysoká škola. Bylo přeci jasné, že co se týče vysokoškolského studia, jsme tu v převážné většině nepolíbení outsideri. Nebyla to hra, ale chvilku (jakkoli relativně krátkou, leč významnou) trvalo, než jsme onen aspekt vážnosti se vším všudy přijali. UVědomuji si zpětně, že to bylo úplně poprvé v životě, kdy jsem poznala, co je to skutečná odpovědnost nejen vůči sobě a pedagogům, ale především vůči celému tomu společenství. Záleželo na tom, jak kdo ke studiu přistupoval, ne že bychom se nějak navzájem hlídali nebo porovnávali, spíš v tom byla péče o celek – když už tu jsme, když už je nám poskytováno takové privilegium a věnují se nám vynikající odborníci, je třeba něco vracet celku, pečovat o jeho kvalitu. Neměli jsme toho moc k dispozici, což bylo zjevné – jen opravdovost přístupu. Bylo ovšem vidět, že na straně profesorů je určitá vnímavost, se kterou se dosud nikdo z nás ve vzdělávacím procesu příliš často nesetkal, a v tom byla pro nás i určitá naděje, že v sobě něco zajímavého objevíme.

Svobodná struktura celostní podoby studia

Baroko nepřesvědčuje, baroko působí. (Z přednášky A. Sticha)

Velice záhy začalo docházet na zápočty a zkoušky z předmětů prvního semestru.

Úvod do studia literatury, úvod do studia jazyka, nejstarší česká literatura, literatura národního obrození, literatura 19. století... Miroslav Červenka, Alexandr Stich, Květoslava Neradová, Jiří Brabec a samozřejmě nekonečně laskavá spouzkladatelka a správkyně projektu dr. Květa Sgallová. Lidé, kteří se rozhodli věnovat systematicky a ve svobodném prostředí společnému úkolu vytvořit svébytnou instituci. Pamatuji si na velice intenzivní pocity, které jsem měla po některých přednáškách a sousledných debatách. Jako by se minulost jemně a nenápadně vetřela mezi nás do toho domku se zahradou, kousek od Vyšehradu a Jedličkova ústavu. Probíraná témata kouzelně a často zapadala do rámce přítomnosti, dostávala nečekanou rezonanci, světlo, kontrast. Například baroko jako zjevení či emoce jsem zažila právě při Stichových přednáškách, kdy se mi zpřítomnilo natolik, že mne dodnes provokuje, protože ho od té doby pokládám za vlastně neukončené, ba přítomné a naše vnímání ovlivňující víc, než si jsme schopni připustit – přestala jsem ho vnímat jako epochu, styl, slovo, ale objevila jsem ho jako jev, hnutí myslí, optiku, která trvá. Něco podobného se přihodilo například i v hodinách Jiřího Brabce při debatách

o sporu Hálek s Nerudou nebo nad ještědskými romány Karoliny Světlé... Pro mne to byly téměř iniciační obřady, protože jsem se poprvé ve studijním procesu setkala s něčím, co jsem důvěrně znala, ale co se vždycky u mě odehrávalo v přísně hlídaném soukromí a takřka výhradně nad knihou – moment, kdy se mozek chvěje, cosi se v něm rozpíná, pulzuje a tetelí se, protože zažívá vzácné chvílky rozhovoru, společného přemýšlení, procesu, který je hnán vlastní, zcela soběstačnou, autonomní energií.

Neopakovatelné kouzlo bylo tedy dílem nás všech, vznikala tam postupně silná motivace, která byla nakažlivá. Naše vlastní intelektuální a vzdělanostní vybavičky byly dosti rozmanité a často byly spíše živelného a nepěstěného charakteru. Mnozí z nás neuměli ani pořádně pravopis a syntax byla pro ty z nás, kteří vydrželi do pokročilejších semestrů (již na FF UK po r. 1989), často hotovou džunglí. Říkala jsem si často, jestli to ti naši učitelé vůbec mohou zvládnout. Obdivovala jsem je velmi. Věnovali se nám s velkou vervou a soustředěností, a jak jsem navíc později zjistila z jejich reflexí, i pro ně bylo toto angažmá inspirativní. My studenti jsme měli naprosto stejné podmínky, každému z nás byla udělena v rámci možností individuální péče. V poslední čtvrtině r. 1989 se k nám navíc začali přidávat i někteří tehdejší studenti z Filozofické fakulty, kteří se svými návyky možná ovzduší odpovědnosti přeci jen trochu podpořili. Vzpomínám si, jak jsem skládala zkoušku z národního obrození – chodily jsme s profesorkou Květoslavou Neradovou po Stromovce a vyprávěly si o tom, proč je doba obrození stále tak provokativní, co se mezi jeho protagonisty vlastně odehrávalo, kde vzniká náboj, který v české kotlině lidi v určité době tmelí, jindy zas nekompromisně rozděluje. To byla moje první zkouška a byla jsem z ní nadšená.

Profesor Stich vždycky budil dojem člověka, který neustále řeší zajímavé a dosud nerozklíčované otázky. Vlastně to dojem nebyl, bylo to velice skutečné: všechny bez rozdílu nás od začátku zval kolegy a kolegyněmi a dařilo se mu od první chvíle vtahovat posluchače do vlastního myšlenkového světa bez časových hranic. Pochopila jsem záhy, že je jedno, jestli sedíme nad zápočty v hospodě nebo v meditačním azylu naší „Topolky“ (tak jsme později našemu studijnímu kroužku říkali, podle místa, kde jsme se v první etapě scházeli). Hlavní Stichovo téma – jazyk – se pro nás zhmotnilo jako živoucí bytost, která se dá zkoumat a pozorovat z nescíslného množství pohledů. Bylo to setkávání s člověkem, jehož totálně zvědavá a dychtivá láska k jazyku byla nesmírně nakažlivá a nabíjející. Tehdy jsem asi poprvé pochopila, čím vším nám jazyk je a co všechno odráží, začala jsem ho vnímat podobně jako krajinu, a kdykoli si pustím Stichovu přednášku z té doby, znovu se otevře ta radost, se kterou s námi sdílel svoje kontinuálně prýstfící poznatky. V tom zážitku jsem taky spatřila pojistku proti upadání do určité skepse nad leckde zjevným blbnutím národa. Stich totiž měl skvěle zvládnutou navigaci k těm momentům v oblasti jazyka a literatury, jejichž obsah je nadčasovým zdrojem naděje. Toto jsem se od něj naučila a musím říct, že to funguje stále.

Paralelní polis jako zdroj důvěry a kontinuity

Studium Podzemní univerzity bohemistiky ovlivnilo v mém životě mnohé – i to, co zdaleka přesahuje rámec literatury a jazyka. Byla to lekce, která se opravdu stala obdarováním; nejenže učinila z literatury, jazyka, slova žitou detektivku, ale navíc pro mne

znamenal grunt, který jsem do té doby marně hledala. Grunt pro rozvíjení určitého druhu citlivosti, která mi nejen pomáhala, ale přímo mne opravňovala k pozdějším volbám dalších cest. Jeden z univerzálních poznatků z Topolky je i získání vnitřního oprávnění k tomu, co jsem si po roce 1989 vyzkoušela několikrát na vlastní kůži, když jsem zakládala a provozovala různé obecně prospěšné spolky: Že v každé době je třeba pěstovat si schopnost umět se vzepřít vyprázdněným standardům, postrádajícím smysl, a tvořit standardy nové. Že skutečný smysl paralelní polis, jejímž ztělesněním byla večerní univerzita pražských bohemistů, je neustále aktualizovaná demonstrace svobody a autenticity, ve které se zrcadlí míra životaschopnosti každé společnosti – nejen české. Bez kultivace jejich autonomních, organických prvků se totiž vzdělanost stává potřebou čistě účelovou, stagnující, vyprázdněnou a prostou pohybu. Jakmile se ze vzdělání začne ztrácet kontinuita, je zle, protože vzniká prostor pro vědomé i nevědomé násilí, promítající se logicky i do jazyka, kterým společnost komunikuje a produkuje svoje zvyklosti.